

šinski župnik, zaprosil za to župnijo, jo dobil in tu, med svojimi ljudmi, živel, delal za narodno korist in opravljal svoje dolžnosti kot župnik celih 24 let. Zavzemanje za socialne in nacionalne pravice prekmurskih Slovencev mu je nakopalo različna podtikanja in očitanja.

Ivan Zelko je v sestavku Cerkvena pripadnost Prekmurja v zgodovini opisal dogajanje in boje za cerkveno pripadnost tega področja od 11. stoletja dalje. Stanislav Zver je v razpravi Dr. Franc Ivanocy in Mohorjeva družba prikazal narodnostno problematiko v Prekmurju v 19. stoletju. Madžarski raznarodovalni pritisk se je na tem področju pojavil že pred letom 1848. Zelo pa se je zaostрил v 80.-tih letih 19. stoletja, ko so v vse šole uvedli madžarščino in je slovenščina v obliki prekmurskega dialektla ostala le še pri verouku. Mohorjeva družba je začela pošiljati svoje knjige tudi v Prekmurje. Madžari so skušali to na različne načine preprečiti, in res se je število članov Mohorjeve družbe zmanjšalo od 203 (1888) na 124 (1890). V takem vzdušju, ki so ga še zaostrole priprave na proslavo 1000-letnice madžarske države, je Ivanocy zagovarjal slovensko besedo in Mohorjeve knjige. To je povzročilo proti njemu pravo gonjo. Očitati so mu poučevanje v slovenščini, slovenske napise in širjenje knjig Mohorjeve družbe. Ivanocy je odgovarjal na očitke in se branil. Glede Mohorjevih knjig je na škofiji zmagalo mnenje, naj Slovenci raje bero knjige, ki bodo izšle na Madžarskem v slovenskem jeziku, kot je v rabi na Madžarskem. Tako bi poglobili razliko med Prekmurci in drugimi Slovenci in zavrli oblikovanje narodne zavesti med prekmurskimi Slovenci. Vse to se je dogajalo v začetku 20. stoletja.

Anton Trstenjak je Ivanocyjevo osebnost označil v referatu Grafološke oznake Ivanocyjeve osebnosti. V referatu Ivanocyjevo slovstveno delovanje in njegov pomen za prekmurske Slovence je Vilko Novak predstavil Ivanocyjevo večplastno delovanje, ki pa je vedno izzvenelo v zavzemanju za pravice slovenskega naroda, pa naj je pisal o gospodarških, kulturnih ali verskih problemih, v slovenskem ali madžarskem jeziku. Ivan Zelko je v razpravi Ivanocyjev pomen za slovensko narodno zavest v Prekmurju prikazal potek madžarizacije Prekmurja. Ta je napredovala postopoma, v 20. stoletju so propadle še zadnje pravice nemadžarskih narodov v šolah. Tako je bil slovenski jezik omejen le še na verouk, pa še tega so ponekod že poučevali v madžarščini.

Drugi del zbornika je posvečen Ivanocyjevemu delu na njegovem poklicnem področju. Vendar pa se tudi tu ne da potegniti meje med delom in obveznostmi župnika in bojem za narodne pravice. Franc Kodila govori v razpravi Ivanocyjev dušnopastirski profil, njegovi vzgojitelji in duhovni usmerjevalci o razmerah, v katerih se je Ivanocy oblikoval in deloval v svoji župniji. Vinko Škafar je v razpravi Ivanocyjeva skrb za apostolat laikov obudil vedenje o značilnosti krajev med Muro in Rabo, kjer so ponekod duhovnike nadomeščali verni, pošteni in primerno izobraženi laiki. V Ivanocyjevem času se je zelo uveljavil tretji red sv. Frančiška, laiki pa so lahko sodelovali tudi s pisanjem primernih člankov in pomagali pri širjenju verskega tiska. Lojze Kozar je v članku Ivanocyjeva pastoracija v župniji najprej prikazal socialne razmere preprostega prekmurskega prebivalstva in njegovo izkoriščanje, nato pa označil Ivanocyjevo delovanje med farani. Jože Zadravec je v članku Ivanocy in ekumenizem predstavil njegov odnos do drugovercev. Na področju tišinske župnije, kjer je Ivanocy župnikoval, so živel katoličani (2602 ob Ivanocyjevi smrti 1913), evangeličani (708) in judje (20). Do judov je Ivanocy zavzel odklonilno stališče, morda zaradi politike, pravi Zadravec, ker so judje na Madžarskem propagirali liberalizem, in zaradi njihove gospodarske prevlade. Do evangeličanov se je Ivanocy ravnal po navodilih slovaškega pastoralista in župnika Radlinskega, ki je pisal, naj si dušni pastir na vso moč prizadeva, da bo z drugoverci, ki so v župniji, ohranil mir in harmonijo.

Ob koncu zbornika je objavljen še zapisnik simpozija, ki ga je pripravil Jože Ftičar. Razberemo lahko, da v publikaciji niso objavljena vsa predavanja. Če pogledamo, ugotovimo, da manjka predavanje Antona Ožingerja (Splošni zgodovinski oris Evrope od 1848 do 1. svetovne vojne) in Petra Klasinca (Sledovi o delovanju Franca Ivanocyja v arhivskem gradivu Pokrajinskega arhiva v Mariboru). Po vsakem predavanju so tudi diskutirali. Kratki povzetki teh pripomb so objavljeni v zapisniku.

Eva Holz

Dušan Bilandžić: **Historija socialističke federativne republike Jugoslavije 1918—1985.** Glavni procesi. Zagreb : Školska knjiga, 1985. III. dopolnjena izdaja. ? strani.

Kadar govorimo o jugoslovanskem zgodovinopisju, ki se ukvarja z razdobjem najnovejše jugoslovanske zgodovine — zgodovine po letu 1945 — ne moremo mimo imena prof. dr. Dušana Bilandžića. Gotovo gre, ob prof. dr. Branku Petranoviću iz Beograda, za enega najbolj plodnih in priznanih raziskovalcev jugoslovanske so-

dobne zgodovine. Zagrebški univerzitetni profesor, po osnovni izobrazbi pravnik, je pripravil v tretji izdaji svoje knjige (I., 1978; II. 1979), doslej njeno najširšo in najobsežnejšo inačico. V knjigi, ki obsega 569 strani je, kakor je v uvodu sam zapisal, dodal zadnje, sedmo poglavje (107 strani) in popolnoma na novo napisal v prejšnjih izdajah zadnje poglavje, razdobje 1971—1978 (78 strani).

Bilandžićeva »Historija« ima osem razdelkov. V uvodnem zarisuje avtor problematiko zloma kraljevine Jugoslavije (33 strani), prvega (po njegovem štetju), oziroma drugega je posvetil nastajanju Demokratske federativne Jugoslavije (52 strani). Razdobje, ki ga običajno imenujemo administrativni socializem, kar nam označuje čas od konca vojne leta 1945 do ustavnega zakona leta 1953, je avtor razdelil v dva dela. Prvega je poimenoval »Oblikovanje državnocentralističnega sistema in začetek njegove krize (1945—1950)« ter ga oblikoval v tretji razdelek (44 strani); drugega pa je označil z »Velika prekretnica (1948—1953)« in tvori četrti razdelek (77 strani). Taka periodizacija je smiselna, če na deljeno razdobje gledamo enkrat s stališča državno-pravnega razvoja Jugoslavije, drugič pa s stališča partijsko-političnega položaja v Jugoslaviji in njenega mednarodnega statusa. Le na ta način si lahko razložimo tudi dvoletni kronološki zamik. Toda dognano je, da se prav v razdobju 1945—1953 ni mogoče odreči pogojenosti začetka krize državnocentralističnega sistema s spremembami v partijsko-političnem razvoju države in s sočasno mednarodno situacijo. Z drugimi besedami povedano: informbirojevski spor je neposredno vplival na spremembo dolgoročne koncepcije družbenopolitičnega razvoja Jugoslavije (na to avtor opozarja tudi v besedilu npr. na strani 164) in je zato bolj utemeljeno ohraniti čas od 1945—1953 v eni periodizacijski enoti.

Peti razdelek govori o času 1954—1964 in nosi naslov »Dvojnost družbenega sistema« (53 strani), šesti razdelek ni v naslovu opredeljen z letnicama, gre pa za čas od srede šestdesetih let do začetka sedemdesetih let in ga je avtor naslovil »Kritika državnega centralizma, razvoj samoupravljanja in novih mednarodnih odnosov« (116 strani). V sedmem razdelku razpravlja avtor o »Izgradnji samoupravljanja na koncepciji združenega dela« in časovno zajema sedemdeseta leta (77 strani). Zadnji razdelek je posvetil Jugoslaviji po Titu, do leta 1985, in ga simbolično poimenoval »Kontinuiteta in preverjanja« (92 strani).

Avtorjevo delo je vsekakor vredno podrobnejšega pregleda, med drugim tudi zato, ker knjiga po zasnovi, načinu podajanja snovi in zaradi pomanjkanja tovrstnih publikacij pomeni enega od dveh univerzitetnih učbenikov (drugi je knjiga Branka Petranovića, *Istorija Jugoslavije 1918—1978*, Beograd 1980) pri nas.

V uvodu k prvi izdaji, ki je ostal nespremenjen tudi v tretji, podaja Bilandžić nekaj osnovnih značilnosti svojega dela. Med drugim prosi bralca, naj ima pred očmi, da gre za zgodovino Jugoslavije, ki vsebuje samo glavne družbene procese in ne vsega družbenega razvoja; pojasni, da se je kljub spoštovanju načela časovne distance odločil za knjigo, ki bo zajela dogajanja »do zadnjega dneva« in sicer predvsem zato, ker »del bralcev želi videti konec dogajanja, nam pa se zdi, da se tolmačenje najnovejših dogajanj iz političnega in družbenega življenja Jugoslavije lahko objektivneje pojasnjuje v kontekstu zgodovinskega razvoja, kot se to dela v nekaterih besedilih, ki pojasnjujejo dnevno politiko« (str. 1). Obe opozorili sta upoštevanja vredni, le da pri drugem dokaj neresno zvenijo besede da »del bralcev želi videti konec dogajanj«, saj kljub vsemu zadnja zgodovinska dogajanja pri nas niso kavbojska in pisanje zgodovine ni pisanje cenenih romanov, ki naj na vsak način zadovoljijo bralca. Najbrž bi odločitev avtorja, da bo napisal zgodovino »do danes« zahtevala utemeljevanje v smeri dejstva, da je pač naloga zgodovinarja tudi opisovanje najnovejših dogodkov, ki tako kot starejši pač sodijo v človeško zgodovino. Dejstvo pa, da se je avtor omejil le na glavne procese povojnega jugoslovanskega razvoja in da se je časovno približal današnjemu dnevu, gotovo nista v škodo delu. Resnejšega premisleka je vredno opozorilo avtorja, »da je v tem delu odnos med kroniko in opisom zgodovinskih dogajanj in sodbami ter sklepi pomaknjen v korist sociološke, politološke in ekonomske analize družbenega razvoja« (str. 1). Knjiga resnično ni pisana tako, »kot se zgodovina običajno piše« (str. 1). Tako kot obe prvi izdaji gre bolj za politološko študijo, katere temelj so politološko-sociološka, včasih bi lahko rekli tudi ideološko-filozofska in ekonomska razmišljanja. Na podlagi teh avtor izvaja trditve, ki so mnogokrat nepreverljive. Historična analiza virov v tej knjigi ni primarna metoda, velikokrat pride do izraza avtorjevo veliko poznavanje časa, o katerem piše, in dejstvo, da je bil aktivno udeležen ali pa je vsaj aktivno spremljal najnovejša dogajanja v Jugoslaviji. Zato je tudi knjiga najšibkejša tam, kjer bi si bralec želel enostavnega in kratkega podatka o nekem dogodku in pojasnitev vzrokov in posledic, ter na področju obče zgodovine t.i. mednarodnega sočasnega dogajanja, ki ga s tako metodo težko zadovoljivo obdelamo.

Tretji razdelek, t.j. drugi del knjige, začenja avtor s poglavjem »Zgodovinske okoliščine, v katerih se je oblikoval državnocentralistični sistem v Jugoslaviji« in

podpoglavjem »Vpliv mednarodnih okoliščin«. Čeprav relativno široko piše o tržaškem vprašanju, popolnoma zanemari Koroško. Na Koroškem pa se je končala druga svetovna vojna v Evropi, kar ni zanemarljiv zgodovinski podatek. Prav tako kot Trst so enote JA osvobodile tudi Koroško, iz katere so se morale, tako kot iz Trsta, 21. maja 1945 umakniti. Za Slovence so ti podatki še posebej pomembni, saj je bila v prvih dneh maja prvič uresničena ideja o Združeni Sloveniji, ko je bil osvobojen ves slovenski etnični teritorij.

Pa tudi pri obravnavanju tržaškega vprašanja so se avtorju prikrdale netočnosti: »Zaradi ohranitve miru se je Jugoslovanska armada umaknila iz Trsta, potem pa je bil dosežen sporazum o razdelitvi Svobodnega Tržaškega Ozemlja na dve coni: A — ki so jo zasedle anglo-ameriške enote, in B — ki so jo zasedle enote Jugoslovanske armade«, je zapisal avtor na strani 96/97. Enote JA so odšle iz Trsta 12. junija 1945, potem ko je bil dosežen sporazum o razdelitvi spornega ozemlja bivše Julijske krajine na dve coni. Cono A Julijske krajine s Trstom so dobile v upravo zavezniške sile, cono B pa Jugoslovani. Sporazum o delitvi STO ni mogel biti dosežen, ker tedaj STO sploh še ni obstajalo. To je bilo, kot je znano, oblikovano šele z mirovno pogodbo z Italijo leta 1947 (podpisana februarja, veljavna od septembra tega leta), vendar nikoli ni zaživel. Sporazum o dodelitvi cone A STO Italiji in cone B STO (z malimi popravki v našo korist) Jugoslaviji je bil dosežen šele oktobra 1954 s t. i. Londonskim memorandumom o soglasju.

Tudi trditev, ki nadaljuje prej citirano misel: »Zahodne sile so se zoperstavljale mejnim korekturam v korist Jugoslavije, ZDA, Velika Britanija in Francija so objavile v marcu 1948 Tripartitno izjavo, s katero so zahtevale, da se vse STO — obe coni — pripoji Italiji« (str. 97), ne vzdrži znanstvene kritike, ker je preohlapna. Jugoslavija je vendar s prej omenjeno mirovno pogodbo z Italijo dobila največji del spornega ozemlja bivše Julijske krajine — od bivše rapalske meje do današnje meje. Vprašanje Trsta je bilo v kontekstu boja za meje poseben vprašanje, ki bi si nesporno, skupaj s koroškim, zaslužilo večjo pozornost v povojni zgodovini Jugoslavije.

Avtor se hvalevredno v podpoglavju »Nadaljevanje boja proti kontrarevolucionarnim silam in njihov zlom« dotika tudi nekaterih posebnosti, ki so značilne za posamezne jugoslovanske republike. V tej zvezi obravnava tudi slovenske posebnosti. Toda za Slovenijo gotovo ne drži ocena, da je bil že v času NOB izvršen obračun s silami kontrarevolucije, da je bila izvršena diferenciacija ter da zato nova oblast ni imela težav pri konsolidaciji. Res je sicer, da je v Sloveniji oblast, ki je izšla iz ljudskofrontovskega gibanja (OF), imela trdnejše vajat v rokah, kot v nekaterih drugih delih Jugoslavije, to pa še ne pomeni, da ni imela težav. Med drugim o tem priča cela vrsta procesov zoper »kontrarevolucionarne sile in posameznike«, boji z ostanki kvizlinških sil, permanentno soočanje z delovanjem protijugoslovanskih obveščevalnih centrov slovenske emigracije takoj za mejo itd. V istem podpoglavju avtor zapiše tudi, da je bila leta 1945 sprejeta prva jugoslovanska ustava, »ki je uzakonila vse dotedanje revolucionarne spremembe in dala ustavno osnovo za nadaljnje izvrševanje revolucije...« (str. 104). Historično točno in poučno pa bi bilo, če bi avtor zapisal še, da je bila to ustava, ki ji je bila vzor zadnja stalinistična ustava izpred druge svetovne vojne. Obe komponenti jugoslovanske ustave iz leta 1946 sta namreč vsaj enako pomembni za nadaljnji družbeni razvoj v Jugoslaviji, pa tudi za pravilnejše razumevanje tistega časa. S tem pa nočem trditi, da pomena SZ za Jugoslavijo v prvih povojnih letih avtor v nadaljevanju ne pojasnjuje.

Bolj kot zanimivost naj opozorim še na zadnji stavek tega podpoglavja, ki se glasi: »Brez ostrega in nasilnega obračuna s pristaši meščanske opozicije je pretila dejanska nevarnost obnove državljanske vojne v Jugoslaviji« (str. 106). Vemo namreč, da je v slovenski in jugoslovanski historiografiji in javnosti že dolgo časa prisotna dilema, ali smo res imeli v času NOB državljansko vojno: Bilandžić se torej vsaj posredno postavlja v vrste tistih, ki sodijo, da smo jo imeli, saj se sicer ne bi mogla obnoviti.

V dilemi, ali so ideje o delavskem upravljanju z gospodarstvom nastale že pred sporom s SZ, se je Bilandžić postavil na stališče, ki je po mojem mnenju edino razumljivo in sprejemljivo: »Ideje o delavskem upravljanju z gospodarstvom se torej niso mogle pojaviti v tem času! Nasprotno, v teoriji so menili, da aparatu socialistične države pripada vodilna pozicija organizatorjev in kontrolorjev družbenih procesov, posebej procesov materialne proizvodnje in delitve, kar je temeljni kamen etatističnega pogleda na družbeni razvoj« (str. 110).

Potrebne bi bilo preveč prostora, če bi hoteli na tak način kot doslej analizirati celo knjigo. Zato naj bom v nadaljevanju splošnejši in bom le tu in tam opozoril na kakšno konkretnost. Mogoče eden najjasnejših »dokazov« za v uvodu postavljeno trditev, da se je avtor preveč spuščal v politološke »razmišljanja«, je tekst na strani 139 do 149. Deset strani politološke analize na temo »komunistično gibanje Jugoslavije pred nevarnostjo preobrazbe revolucionarnega etatizma v totalno samo-

državje». Gre za čas obnove države, industrializacije, petletke, 'oblikovanja' novega gospodarskega sistema itd. Namesto podrobnejše analize tega časa z navajanjem pozitivnih podatkov, ki so za zgodovinsko znanost kljub vsej kritiki neniadomestljivi, nam avtor postrže s podpoglavji: »Zgodovinski poduki in opozorila«, »Razpوتا revolucije«, »Skrivni konflikti v monolitu«, »Križa revolucionarne strategije družbenega razvoja in bistvo njenega razpota« in »Omejenost družbene vloge delavskega razreda«. V njih relativno na široko pojasnjuje nekatere ideološke dileme, ki so gotovo vplivale na razvoj države in s tem na njen zgodovinski razvoj, vendar jim je odmerjenega preveč prostora. Še posebej zato, ker ta prostor ni v sorazmerju s prostorom, odmerjenim konkretnim zgodovinskim podatkom in njihovim analizam.

Problematika informbirojevskega spora je obdelana mnogo povedneje. Morda tudi zato, ker je v naši historiografiji relativno dobro obdelana. Vsekakor je tu avtor pokazal na vse prvine informbirojevskega spora in ga pokazal v njegovi historični pomembnosti. Toda tudi v tej problematiki se mu včasih zapišejo trditve, ki jih ni mogoče brez rezerve sprejeti, oziroma, ki so preveč ohlapne, včasih celo kontradiktorne. Tako na primer na strani 152 zapiše, da je »Jugoslavija bila država...«, ki še ni mogla sprijazniti z dominacijo kot odnosom med komunisti, nekaj vrstic dalje pa zapiše »Jugoslavija se je... popolnoma odprla« prodiranju sovjetskega vpliva na vseh področjih družbenega življenja... toda deloval je nevidni, vendar »realni zaščitni mehanizem« proti sistematičnemu in prikritemu pokoravanju oblasti sovjetske vlade. Gre za trditvi, ki ena drugo izključujeta ali pa ju je potrebno natančneje utemeljiti. Tudi trditvi na isti strani, da je bil sovjetski sistem birokratsko-centralističen in hegemonističen, jugoslovanski pa revolucionaren in zavzet za popolno enakopravnost, bi kazalo relativizirati. Gotovo je res, da je bila osnovna različica med našo partijo in drugimi partijami vzhodnega sveta ta, da je naša imela veliko prednost izbojevanega narodnoosvobodilnega boja in revolucije. To je naši partiji dajalo tudi moč, zoperstaviti se sovjetski partiji, ki pa je imela nemalo prestiža zaradi zmage v drugi svetovni vojni. Obe partiji sta bili centralistično-birokratski, tega ne gre zanikati, saj vemo in tudi avtor je večkrat zapisal, da sta bili tako SZ kot njena partija naši partiji za vzgled. Ostane torej le dejstvo, da je KPSZ nastopala s pozicij hegemonizma, naša partija pa se je tega napada obranila zato, ker je za seboj imela malodane vse jugoslovansko prebivalstvo.

Avtor podaja ob predstavitvi informbirojevske problematike marsikatero podrobnost, ki bistri sliko; škoda le, da premalo uporablja znanstveni aparat. Velikokrat najdemo namreč zapisano »KPJ je ugotovila (zaključila)«, »v razpravah je vodstvo KPJ iskalo odgovor«, »KPJ je označila...« (str. 168), citatov pa ni. To prakso uporablja tudi kasneje (npr. na strani 376), čeprav seveda ne moremo trditi, da sploh ne uporablja znanstvenega aparata. In ob koncu pogleda na avtorjevo dobro obdelavo prelomnega časa okoli informbirojevskega spora še za nas majhna, za tiste čase in za prizadete pa velika pripomba: Na strani 178 avtor zapiše: »Najmanjše nestrinjanje ali samo kritična opazka na politiko odpora KPJ Informbiroju je bila kaznovana z izključitvijo iz Partije«. To je le pol resnice, druga polovica pa govori, da so bili tovrstni oporečniki kaznovani tudi z Golim otokom ali otokom Sv. Grgurja. To je zapisal tudi že avtor.

V nadaljevanju avtor široko in natančno prikazuje ekonomsko plat tistega prelomnega časa ob informbirojevski krizi, tako težave, ki jih je Jugoslavija imela z ekonomsko blokado, kakor tudi iskanje poti iz krize in oblikovanje nove, v samoupravljanje vodeče ekonomske politike. Avtor tematiko ilustrira in dokazuje tudi s pomočjo statističnih prikazov in ekonomskih analiz, ki pa so za marsikatega zgodovinarja, vsaj slovenskega, kar težko razumljive. Ne zaradi avtorjevega morebitnega zapletenega jezika in načina podajanja snovi, temveč bolj zato, ker še posebej mladi zgodovinarji nimajo potrebne predizobrazbe za razumevanje take problematike. Morda je prav to priložnost, da se zgodovinarji poglobljeje spoznajo z ekonomskim jezikom in govorico statistike.

Potem ko nazorno prikaže »problem Djilas« in še nekaj manj pomembnih gospodarskih dogajanj, se avtor loti »Zaključnih razmišljanj o veliki prekretnici 1948—1953«. Dve njegovi ugotovitvi sta temeljni in točni. Prvo je zapisal na strani 206: »Z idejnimi in teoretičnimi opredelitvami je KPJ preprečila pot k restavraciji kapitalizma pa tudi k restavraciji državnega socializma kot dvema dominantnima in skoraj edinima sistemoma našega časa, medtem ko je bila tretja pot, za katero se je opredelila, popolnoma neznana. Svet je to tretjo pot poimenoval »jugoslovanski eksperiment«. Druga je na strani 208: »Razdobje prekretnice 1949—1953 bi lahko označili kot »zvezdni trenutek« teoretične misli komunističnega gibanja Jugoslavije, ker je bila takrat izgrajena koncepcija demokratskega proti avtokratskemu, samoupravnega proti državnemu socializmu, kar je bilo kot odgovor na dilemo križišča revolucije izvedeno verjetno korektno tako v vizionarskem kot tudi v konkretno-zgodovinskem pogledu. Tudi danes bi verjetno ne mogli najti alternativne idejno-teore-

tične konceptije za dano zgodovinsko situacijo tega razdobja«. Ti dve definiciji, z nekaj stavki pojasnila, bi bili povsem dovolj za historično oznako prelomnega časa ob koncu štiridesetih in v začetku petdesetih let.

Peti razdelek knjige, ki govori o desetletju 1954—1964, je avtor označil kot čas »relativno mirnega razvoja in velikih uspehov praktično na vseh področjih družbenega življenja« (str. 215). Razdelek spet začena s pregledom mednarodnega položaja in se spet zaplete v mrežo ohlapnih in zato ne povsem točnih trditev. Spet postavlja napačno trditev, da smo se z Italijo od leta 1945 prepirali za STO, pa tudi vso problematiko spora tako skicira, da bralec ne dobi popolnoma pravičnega vtisa o poteku spora (str. 216/217). Denimo, ne omenja termina »Londonski memorandum o soglasju«, ne definira, kaj je in kaj obsega cona A STO, postavlja trditev, da je Jugoslavija dobila po sporazumu iz leta 1954 dve tretjini STO, Italija pa eno tretjino (kar drži), ne pove pa, da je Italija dobila v svoji tretjini mesto Trst itd. (str. 217). Zapiše, da so bili odnosi z Grčijo normalizirani leta 1951, ne omeni pa Balkanskega pakta med Grčijo, Turčijo in Jugoslavijo iz leta 1954. Nedefinirano omeni ta pakt še na strani 220 v povsem drugem kontekstu. Bralec postreže s podatkom, da so se odnosi z Avstrijo normalizirali takoj po podpisu državne pogodbe leta 1955, kar je gotovo preohlapno, saj vemo, da so se začeli odnosi med obema državama izboljševati že po sklepu velesil v Parizu 20. 6. 1949, s katerim je bilo dokončno določeno, da meje Avstrije ostanejo take kot so bile na dan 1. 1. 1938. Normalne diplomatske odnose smo s to državo navezali leta 1951, tega leta pa smo tudi končali z njo vojno stanje. Že leta 1952 pride do prvega uradnega diplomatskega stika, saj je v juniju tega leta obiskal Jugoslavijo avstrijski zunanji minister dr. Karl Gruber. Dodajmo še, da je na strani 219, ko je govor o posvetovanju 81 komunističnih strank leta 1960, očitno izpadlo mesto sestanka (Moskva) in da bi bilo treba utemeljiti opazko na isti strani »ko je hladna vojna 1954/1955 pojenjavala«. V zgodovinopisju namreč obstoja več težo o tem, kdaj je konec klasične hladne vojne, pa tudi o tem, kdaj se začne. Meni je avtorjeva trditev blizu, saj tudi sam periodiziram hladno vojno v čas 1945—1955 in ne 1945—1956 (1958) kot je prevladujoče. Smatram namreč, vsaj kar zadeva zadnjo letnico, da je hladna vojna zatonila, ko so bila v Evropi rešena tri najpomembnejša žarišča hladne vojne: nemško vprašanje, avstrijsko vprašanje in tržaško vprašanje. Podobno kliče po pojasnilu edina opomba na tej strani: »Naziv neuvrščene države so prav ob tej priložnosti lansirali neki novinarji« (!).

Med odlike Bilandžičevega dela sodi gotovo, da navaja veliko podatkov za razumevanje razvoja jugoslovanske ekonomske politike in gospodarstva. Tudi v tem razdelku je tako. Prikaz ekonomskega razvoja in sprememb v gospodarski politiki prevladuje, od drugih družbenih vprašanj pa posveča največ pozornosti kmečkomu in nacionalnemu vprašanju, ki sta bila med najpomembnejšimi vzroki idejnih sporov znotraj ZKJ. V začetku poglavja o idejnopolitičnih sporih znotraj ZKJ ne- točno zapiše, da je (v začetku sedemdesetih let) prišlo do prvih znakov o koncu razdobja »monolitne enotnosti vrst KPJ — ZKJ, ki je trajala neprekinjeno od 1937« (str. 255). KPJ se je namreč čepila že ob informbirojevskemu sporu (to poudarja tudi avtor sam), pa tudi Džilas ni bil osamljen, če omenim le najpomembnejše čeri monolitnosti KPJ — ZKJ. Posebej jasno je avtor opredelil nacionalno vprašanje kot žarišče sporov v Jugoslaviji. Do opisovanega časa je bilo to vprašanje neke, vrste tabu tema, tema ki naj bi bila odstranjena z dnevnega reda politike že z zmago revolucije. Šele leta 1959 smo v Jugoslaviji (IK ZKJ) odločneje spregovorili o nacionalnem vprašanju, pa še takrat bolj zaradi položaja narodnih manjšin — narodnosti, kjer je prevladovala problematika albanske narodnosti.

V šestem razdelku »Kritika državnega centralizma, razvoj samoupravljanja in novih mednarodnih odnosov«, avtor točno ugotavlja, da »Jugoslavija nikoli, torej od leta 1945 pa do tega trenutka (srede sedemdesetih let op. p.) ni imela ugodnejšega mednarodnega položaja« (str. 280). To dejstvo je povezal z notranjepolitičnim razvojem, ki naj bi bil zaradi tega lažji. Po obširnem pregledu ekonomskega razvoja v šestdesetih letih se je lotil tudi zapletene tematike, ki bi ji lahko rekli napor za ustvaritev enotnosti v ZKJ na osnovi samoupravljanja in boljših mednarodnih odnosov. V ta kontekst sodijo vprašanja kot ustava 1963, gospodarska reforma 1965, Rankovićev padec 1966, ustavna dopolnila 1967 in 1968, študentske akcije od leta 1968 dalje, kosovski problem v začetku sedemdesetih let... Gotovo je točna avtorjeva ugotovitev, da so bili mednarodni odnosi ključni problem Jugoslavije ob koncu 60. let (str. 349), zato je tudi upravičena avtorjeva namera, da problematiko hrvaškega »maspokreta«, slovenske cestne afere, srbskega unitarizma in še kaj, podrobneje oriše v sklopu problematike »reformne federacije«. Razprava o sprejemljivosti njegovih ocen bi nas gotovo odvedla predaleč, zato le skopa ugotovitev, da večinoma držijo. Pripomba velja le dejstvu, da jih je razmeroma malo, veliko več je namreč citatov iz posameznih dokumentov, in pa dejstvu, da so slovenske razmere ob cestni aferi prešibko obdelane, čeprav se avtor brani, da bi širša elaboracija

tega problema prešla okvire njegovega dela. Vsaj glavno osebo cestne afere, takratnega predsednika republiškega izvršnega sveta Staneta Kavčiča, bi moral omeniti.

Ustavno reformo federacije avtor v glavnem orisuje s citati iz govorov posameznih vidnih jugoslovanskih politikov, predvsem Kardelja, in z naštevanjem glavnih elementov ustavne reforme federacije. Njegovi zaključki so korektni, morda pa ne bi bilo slabo premisliti, ali ne bi bilo nekatere najbistvenejše ustavne amandmaje priključiti knjigi kot priloge.

Sedmi razdelek — na novo napisani del knjige — je avtor drugače struktural kot prejšnje. Nič več ni mednarodnega okvira jugoslovanskih dogajanj in še bolj kot prej pride do izraza njegova želja, obdelati predvsem ekonomsko-socialne vidike razvoja Jugoslavije. Zato zajema čas od 1971/1972—1980 predvsem skozi očala ekonomsko-socialne komponente izgradnje socializma, s koncepcijo združenega dela. Gre za najtežje berljiv del knjige, poln tabel, statističnih izračunov, primerjav, števil in terminologije, ki je mnogo bližja politologu ali ekonomistu kot povprečnemu zgodovinarju. Nedvomno daje ta del knjige marsikateri uporabljv podatek, še zlasti če je bralec zahtevnejši specialist. Toda tudi v tem delu avtor večkrat uporablja že prej omenjeno nesprijemljivo metodo citiranja: »dejal mi je neki partijski funkcionar« (str. 399), »zahteval je direktor nekega velikega industrijskega podjetja (str. 401), »posamezniki iz državne oblasti so izkoriščali svojo politično oblast« (str. 403), »nek vidni politik je rekel avtorju« (str. 446) itd. Ne gre samo za to, da manjkajo imena, temveč predvsem za to, da ni jasno, odkod je avtor jemal podatke za zapisane trditve.

Natančno pa je avtor obdelal problematiko politične krize v Jugoslaviji 1971/1972. Gre za strnjen pogled na razreševanje hrvaških in srbskih dilem tega časa, ki so rezultirale v personalnih spremembah v republiških političnih vrhovih, pa tudi za prikaz diferenciranih pristopov do razvoja jugoslovanske stvarnosti v drugih republiških centrih. Grožnja po razcepu v partijskih vrstah se sicer zaradi odločne intervencije, zlasti Tita, ni uresničila, prišlo pa je do nekakšnega koraka nazaj v družbenopolitičnih odnosih v Jugoslaviji. Avtor tak korak točno in z velikim poslušom za takratna dogajanja opisuje takole: »Torej, politična kriza 1971/1972 je izzvala birokratsko aberacijo, ki je v politično življenje uvajala stari stil in metode političnega delovanja. Ni težko skleniti, da so se družbeni odnosi usmerili na poti, ki niso bile popolnoma v skladu z vizijo Programa ZKJ in z demokratizacijo revolucionarne diktature, ki je trajala polnih 20 let« (str. 347). Zanimiva je avtorjeva ugotovitev v delu, v katerem govori o ustavi in zakonu o združenem delu, saj ni običajna, kadar je govor o ustavah, in sodi med jugoslovanske posebnosti: »Ustava iz 1974 je bolj vizija kakor normiranje novega stanja« (str. 444).

Osmi razdelek je pisan tekoče in ga bremo hitro brez zatikanj. Toda z zgodovinarjevega stališča je spet treba reči, da močno šepa pri citiranju, da avtor, piše s predpostavko, da bralci marsikaj vedo iz lastnih doživljanj in mu zato trditve ni treba dokazovati (npr.: »Vsi centri oblasti — pokrajinski, republiški in zvezni — so blokirali odpiranje kakršnih koli problemov, posebej demokratizacije...« (str. 465), kar je tudi po mojem vedenju res, toda kot zgodovinar moram to tudi dokazati). Čeprav je avtor enemu od podpoglavij dal naslov »Zadnje politične iniciative Edvarda Kardelja in Josipa Broza Tita«, in je zato razumljivo, da govori predvsem o njunem delu, pa bi vendarle kazalo tudi ob tej priložnosti pokazati na prispevke drugih jugoslovanskih politikov (npr. Bakarića), če bi se hoteli izogniti pomisli, da vsi drugi niso bili kdo ve kako pomembni.

Avtorjevi pogledi na ekonomsko plat življenja in razvoja Jugoslavije v času po Titovi smrti so mi blizu (npr.: ocena Antiinflacijskega programa in vseh drugih »stabilizacijskih dokumentov« iz začetka osemdesetih let), vendar gre za nekatere ocene gospodarskega življenja, katerih pravilnost naj presodijo ekonomisti. Opis političnih dogajanj, zlasti tistih na Kosovu od leta 1981 naprej, in problematike republike Srbije v zadnjem času, ostaja na ravni dobre deskripcije, pa tudi na ravni uradne, razlage dogajanj in stanja. Podobno deskriptivno so podane tematike jugoslovanskega »zajedništva«, različnosti pogledov na spremembe političnega sistema in vala kritike s strani kulturnikov ter reakcije nanje, čeprav se avtor nagiba k formuli avnojske Jugoslavije, edino sprejemljivi za Jugoslavijo, proti unitarizmu in proti vsesplošnemu kritizertvu. Zadnji razdelek je nedvomno dokaz zato, kako težko je pisati najnovejšo zgodovino, obenem pa tudi dokaz zato, da jo je mogoče.

Z zadnjim podpoglavjem »Zaključna razmišljanja o preteklosti, sedanjosti in perspektivi razvoja« je Dušan Bilandžić zaokrožil svojo knjigo.

Avtorju gre, ne glede na zapisane pripombe, izreči priznanje za opravljeno delo. V današnjem stanju jugoslovanske historiografije, zlasti tiste, ki se ukvarja s sodobno zgodovino, gotovo ni lahko napisati takega dela. Brez velikega poznavanja tematike in brez prepričanosti, da je kaj takega naši historiografiji potrebno, gotovo ne bi šlo.